

Književnost

Miroslav Gorše, Doktor Valentin Zarnik, narodni buditelj, pisatelj in politik. Slovenska Matica v Ljubljani 1940. Za tisk priredil dr. Dragotin Lončar.

Goršetova monografija o doktorju Valentinu Zarniku ima po izjavi pisatelja samega v glavnem namen »osvetliti borbo Slovencev za narodno enakopravnost v prvih treh najbolj razgibanih desetletjih ustavne dobe, v kolikor je vanjo posegel Valentin Zarnik.« Ko sem monografijo prebral, sem mogel ugotoviti, da se je Goršetu vse bolj posrečilo »osvetliti« takratno dobo slovenskega kulturnega in političnega življenja, kakor pa podati resnično in globoko znanstveno utemeljeno monografijo mladoslovenskega politika dr. Valentina Zarnika, čeprav bi pričujoča razprava morala v prvi vrsti biti prav to.

O tej naši trditvi nas prepričuje že prvi del razprave, ki v njem podaja Gorše Zarnikov življenjepis. O njem moremo namreč reči, da je glede na Zarnikovo življenje in delo vsekakor preskopo napisan, medtem ko je kulturno in politično izživljanje slovenskega naroda v šestdesetih, sedemdesetih in osemdesetih letih prejšnjega stoletja popisano zadosti obširno in plastično. V resnici nam je pisatelj le to splošno življenje risal; Zarnika najdemo v tem popisovanju sicer resda v središču, a poleg njega dobimo še premnogo drugih kulturnih delavcev. Tega se Gorše sam tudi zaveda, saj ob koncu življenjepisa ugotavlja, »da se vsepovsod najdejo sledovi Zarnikovega dela...«

Drugo poglavje pričujoče monografije je posvečeno Zarniku-pisatelju, kako je izšel iz kroga Vajevcev in napisal še precej obširno leposlovno delo, nekaj povesti, daljšo vrsto humorističnih in satiričnih spisov, dva potopisa, a največ politično publicističnih člankov, humoresk in satir. Vsakdo bi pričakoval, da bomo v tem delu dobili na prvem mestu podrobnejšo karakteristiko Zarnikovega pisateljskega dela, zlasti globljo estetsko in kvalitetno oceno. Žal pa nam Gorše prikazuje Zarnika kot pisatelja prepovršno, preveč opisno, s prevelikim številom posameznih mest, citiranih iz Zarnikovih spisov.

Izjemo v tem pogledu tvorijo Zarnikova leposlovna dela in nekaj njegovih publicističnih razprav. O leposlovnih delih beremo v Goršetu: »Pri Zarniku bralec pogrēša poglobitve v notranje, duševno življenje oseb, to življenje bi bil moral poprej preživeti v samem sebi, moral bi bil najtesneje notranje se spojiti s svojim predmetom, z osebami, ki jih je opisoval. Boli in radosti, upi in obupi, stiske in bojazni, skratka, vsi ti notranji pojavi bi se bili morali odražati v njegovi duši, da bi jih bil mogel potem podajati bralcu v vsej svežosti. Zarniku je bil ta notranji svet tuj in oddaljen, zato pa je bil kot pisatelj le hladen in brezčuten opazovalec, ki le mehanično posnema zunanje pojave življenja.« Za njegove publicistične razprave pa na kratko ugotavlja, da bi se bil moral Zarnik zanje bolj zbrati, pa je bil prestrasten politik, da bi se bil mogel odtegniti srditemu narodnemu boju v sedemdesetih letih in mirno sedeti potrební čas za pisalno mizo. Vse to je sicer res, vendar bi skoraj tudi Goršetu morali napisati, da pogrēšamo poglobitve v notranje, duševno Zarnikovo življenje in pisateljstvo. Saj bi nam šele po taki poglobitvi v duševni obraz Zarnikov utegnile postati gornje ugotovitve razumljive. Pisateljsko delo Valentina Zarnika bi bil Gorše moral na vsak način razbirati iz pisateljeve osebnosti, ki je bila nagnjena v pozitivizem in realizem, prav tako in morda še bolj pa iz dobe, v kateri so pisali Vajevci in je bila še vsa pod vplivom narodnostne romantike. Pozitivistična in realistična Zarnikova narava pa se je še mnogo bolj udeleževala v politični in socialni publicistiki, pa nam je tudi to Gorše podal le preveč na zunanje opisovalen način, ne da bi bil globlje analiziral tovrstno Zarnikovo pisateljstvo in pokazal, kako je prav Zarnik, če ne ustvaril, pa vsaj dvignil našo politično in socialno kritiko v stvarno in resno delo v tej slovstveni panogi.

Vsekakor sta mnogo bolj posrečeni poglavji, ki sta posvečeni Zarnikovemu javnemu političnemu delu: organiziranju slovenskih taborov in delovanju v Kranjskem deželnem zboru. V teh poglavjih nam Gorše dobro prikaže Zarnika kot odličnega govornika, politika in poslanca. Na vsaki strani teh dveh poglavij čutiš, da je Gorše pravilno zadel splošni pomen, ki ga ima Valentin Zarnik v kulturni zgodovini slovenskega naroda, da je bil namreč v prvi vrsti politik mladoslovenske generacije. Politik, ki je bil vse preveč nagnjen h kompromisom, pa je zaradi tega večkrat prišel v ostro nasprotje z načelno politiko, kakor jo je tudi od Zarnika pričakoval duhovni voditelj mladoslovenske generacije Fran Levstik. Po obširnem popisovanju podrobnega Zarnikovega političnega delovanja, zlasti v Kranjskem deželnem zboru, nam pisatelj ob koncu podaja dobro označbo Valentina Zarnika kot politika: »Bil je predvsem narodni bojevnik, ker je bilo to v njegovi dobi potrebno in ker je imel za to tudi največ zmožnosti. Glavno področje njegovega političnega delovanja je bilo državnopravno in jezikovno. S tem, da se je Zarnik potegoval za pravice slovenščine v šoli in uradu, tudi ni bilo brez koristi za gospodarstvo. Sodobnike pa je bodla v oči njegova prevelika komodnost. Res je, da se je Zarnik odtegoval stvarnemu delu v težavnejših odsekih deželnega zbora. Zaradi tega pa mu še ne moremo očitati, da je zakopal svoje talente.«

V petem in šestem poglavju svoje monografije nam prikazuje Gorše Zarnikovo delo v Ljubljanskem mestnem zastopu, v čitalnicah, pri južnem

Sokolu, v Dramatičnem društvu ter zabavno literarnem klubu. Svoje čelo zaključuje s poglavjem o vlogi Valentina Zarnika v mladoslovenskem gibanju. Tu odgovarja Gorše v prvi vrsti na vprašanje, zakaj Zarnik ni mogel postati voditelj Mladoslovencev. V tem odgovoru nam pisatelj prikazuje Zarnikovo osebnost ter njegove dobre in slabe lastnosti, ki so utegnile imeti predvsem vpliv na okolico. Takole ga označuje: »Ni se znal premagovati, brzdati, vsaka stvar ga je spravila iz ravnotežja in iz njega je vrelo kot hudournik. Bil je robot, prekomoden, prenagel, preveč naravnost, nestanovit, zato je bil nepriljubljen pri svojih najožjih somišljenikih. Njegova beseda ne bi bila odločilna, ker ne bi imel prave avtoritete, kakršno mora imeti vsak predsednik, načelnik ali voditelj. Zato pa kljub vsem zaslugam in zmožnostim ni mogel postati to, za kar se je nekoč sam izdajal: »Voditelj Mladoslovencev«. Resnične so te ugotovitve, a vseh vzrokov, zakaj Zarnik ni postal voditelj Mladoslovencev, nikakor še ne izčrpajo, ker je treba vzroke iskati ne samo v Zarnikovi osebnosti, marveč prav tako tudi v mladoslovenski generaciji in politiki sami. Nikakor ne smemo prezreti, da je dolga vrsta Mladoslovencev šla za Levstikom in zahtevala radikalne in načelne politike, medtem ko je Zarnik vodil tisto skupino Mladoslovencev, ki se je na veliko Levstikovo razočaranje le prerada izrekala za oportunistično politiko. Tako v razmerju slovenstva do dunajske nemške politike. Bila pa je še druga stran, razmerje prav te Zarnikove skupine do Staroslovencev. Tudi v tej politiki je zijal med Levstikovo in Zarnikovo skupino velik prepad, in Levstik sam je tako Zarnikovo politiko bičal in jo najtipičneje zadel v svojem Pavlihi, ko je prikazal Zarnika »med dvema stoloma«. In politik na tleh med dvema stoloma tudi ni mogel postati voditelj Mladoslovencev!

Od vsake monografije zahtevamo analitične in sintetične metode. Analitične metode se mora pisatelj monografije posluževati v prednjih poglavjih, sintetične v zadnjih. Le tako nam more najprej podati podrobne opise obravnavane osebnosti in njenega delovanja, da nam potem ob koncu utegne podati tudi celotno njeno podobo. Na tem načelu pa Goršetova monografija o Valentinu Zarniku ne temelji. Kakor ni analitično podrobno razbral Zarnikove osebnosti, tako nam tudi ni mogel podati celotne njegove karakteristike. Sicer je res, da je na mnogoterih straneh obširne knjige podal nekaj prav zanimivih, deloma tudi novih ugotovitev, do celotne Zarnikove podobe pa se ni nikjer povzpел. Zato bo tudi bralcu zmerom težko, ko bo odložil knjigo, ustvariti si iz obširne monografije celotno psihološko označitev pomembnega mladoslovenskega politika in pisatelja, in to predvsem zaradi tega, ker so posamezne črte vse preveč razblinjene po posameznih odstavkih. Morda bi bila boljša metoda, če bi nam bil pisatelj najprej podal podroben opis Zarnikove duševnosti, nato pa na njem zgradil vse Zarnikovo delovanje. Goršetova monografija pa sloni vse preveč na samem sintetičnem popisovanju Zarnikovega dela, poleg vsega pa je mnogo preveč obložena s številnimi citati, in ti so prav gotovo na mnogoterih mestih vse preobširni. Ne morem se ogreti za misel, da bi bil takle sintetični in esejistični način pisanja primeren za monografijo, ki bi morala biti v prvi vrsti strogo znanstveno prikazovanje pisateljevega življenja in dela. Goršetova monografija se je na ta način vse preveč oddaljila od razprave, kar bi vsekakor morala biti. Temeljno poglavje

v vsej monografiji je poglavje, v katerem nam pisatelj prikazuje Zarnika kot poslanca kranjskega deželne zboru. Pa še tu, v jedru vse monografije, je pisec bolj videl svojo nalogo v objavljanju razprav v Kranjskem deželnem zboru po ohranjenih zapiskih, kakor pa nalogo, podati nam Zarnika kot središčno osebnost v kranjski deželni politiki. Namesto sintetične slike slovenskega kulturnega življenja iz druge polovice prejšnjega stoletja, slike, ki jo imamo končno skoraj do podrobnosti že objavljeno v Prijatelju, Lončarju, Erjavcu in drugod, namesto te slike bi nam bil moral Gorše prikazati podrobno analitično osvetljavo Zarnikovega duševnega obraza, njegovega življenja in delovanja med Slovenci. To bi tudi že po samem naslovu z vso pravico pričakovali.

Kar nekako čutimo, da je bilo to delo vzeto med letošnje izdaje Slovenske Maticе iz neke zadrege. Francè Jesenovec.

Aleš Ušeničnik, Izbrani spisi, VI. zvezek. Ljubljana 1940. Založila Jugoslovska knjigarna. Str. 300.

Šesti zvezek je — kot vsi ostali — razčlenjen v tri razdelke. V prvem govori o katoliški renesansi in nasprotnih tokovih, pri čemer je zajel v okvir katoliške renesanse življenje v vesoljni Cerkvi pod papežema Leonom XIII. in Pijem X. ter posebej katoliško renesanso v Sloveniji za škofovanja Missia, v okvir nasprotnih tokov pa — iz naših razmer zlasti vznik liberalizma, težnje »slovenske mladine«, vznik radikalne stranke in Svobodne Misli. Zlasti podrobno je prikazano ogromno delo reformatorja moderne družbe, papeža Leona XIII., ki ga je veliki papež vršil, da bi prerodil svet v krščanstvu; nepregledno je število okrožnic, kjer opominja poglavar Cerkve človeštvo, naj se vrne h krščanstvu: »Aeterni Patris« — o krščanski filozofiji, »Immortale Dei« — o osnovi krščanskih držav, zlasti pa sloveče socialne okrožnice (»Rerum novarum«) itd. Nič manj ni prikazana veličina njegovega naslednika Pija X., ko čudovito na svoj način dopolnjuje delo svojega prednika. Obširen je naslednji oris katoliškega preporoda pri nas, čigar početnik je bil Missia s svojim prizadevanjem za prebuditev katoliške zavesti o narodnostnih, socialnih in političnih vprašanjih, s čimer je seveda naletel na hud odpor pri nasprotnikih, tako da sta se tabora nujno razklala. — Ob Erjavčevem orisu katoliškega gibanja na Slovenskem je nastala polemika o vprašanju območja katoliškega gibanja in o tem, ali je bilo gibanje v orisani dobi katoliško ali ne. — Nasprotni tokovi so posebej označeni ob »Poslanici slovenske mladine«, ki ji ni odrekati dobre volje, sloni pa na zmotnih filozofskih nazorih, zlasti pa so ji zgrešeni ideali vzgoje. Velika skrb za mladino je narekovala avtorju kritiko »Poslanice«, ki sicer ne bi zaslužila resne kritike. Prav tako je zahteval vznik narodne radikalne stranke posebno razpravo, ki jasno dovede do alternative: ali radikalizem vere ali radikalizem nevere. Svobodna misel pa je v vsej prozornosti razgaljena že iz samih pravil, programov in bojnih načrtov te organizacije.

Drugi del obravnava umetnostne probleme. Načelnemu gledanju služijo polemični članki, napisani proti J. Vidmarju, ki se sučejo v glavnem okrog vprašanja vezanosti katoliškega pisatelja po krščanski dogmi in moralki. Iz naših razmer je tudi polemika z Iz. Cankarjem glede smeri Doma in sveta. Od primerov iz svetovne literature pa sta ponatisnjeni razpravi o Zolajevem